

rialisme. Maar ook uit oogpunt van methode ter beoefening der historie is deze opvatting der geschiedenis onbruikbaar.

Onbruikbaar door hare eenzijdigheid. Het oecoonomische leven of de voortbrenging en de ruil van het stoffelijk goed moge in het saamleven der menschen, even als in het leven van den eenling, al een belangrijke plaats hebben, de zorg voor het „brood“; voor den materielen welstand is metterdaad niet het hoogste voor een menschaardig bestaan. Reeds Plato noemde een Staat, een samenleving waarin geen hooger goed werd nagestreefd dan dat zijn burgers volop voedsel hadden, een „zwijnenstaat“, en de meerdere dan Plato, de Christus, heeft gezegd: „de mensch zal bij brood alleen niet leven, maar bij alle woord dat door den mond Gods uitgaat“ (Mattheus 4: 4). De productie der gebruiksgoederen is ondergeschikt aan het streven naar de voortbrenging van de hoogere, de geestelijke goederen. Het gaat daarom niet aan, zool niet uitsluitend, dan toch in laatste instantie de gansche ontwikkeling der menscheit uit hare oecoonomische verhoudingen te willen verklaren; de techniek der natuurbeheersing tot den onderbouw, het fundament van het gebouw der menschelijke samenleving te maken.

Zeker, de mensch is een geestelijk maar ook een stoffelijk wezen. Er is een wisselwerking van bewustzijn en zijn; van ziel en lichaam. En ook in de samenleving der menschen is deze wisselwerking. Voor de verklaring van historische verschijnselen moet daarom ook rekening gehouden met de betekenis der materiële dingen, en dus ook met de oecoonomische verhoudingen. Dat men echter ook zonder de materialistische opvatting der geschiedenis te deelen, met dezen factor rekenen kan, toonde onze groote historicus Fruin, toen hij o. a. in het bericht van een Engelschman, dat in 1641 „op de Rotterdamse kermis zooveel schilderijen, in het bijzonder landschappen en kluchtstukken te koop waren, en dat de oorzaak van dezen overvloed en geringen prijs der schilderijen lag in gemis van landerijen en andere geldbelegging, zoodat toen een boer wel twee of drie duizend pond in schilderijen stak“ — een verklaring vond van den plotseligen en voorbeeldeloozen bloei van de schilderkunst in ons land; een verklaring tevens, waarom onze meesters hun groot talent, juist omstreeks dien tijd, zoo vaak aan onwaardige tafereelen, als in de kluchtstukken, hebben besteed.

Maar dit óók rekening houden met de materiële dingen, met de oecoonomische toestanden, is nog iets anders dan er zoo al niet uitsluitend dan toch in laatste instantie de oorzaken der geschiedenis in te zien, gelijk de materialistische opvatting doet. Een opvatting, minstens even eenzijdig als de ideologische met met haar „leidende ideeën.

En eindelijk is *Mare's* materialistische opvatting van de geschiedenis, waar zij in enger zin *pragmatische* wil zijn; waar zij het verleden als leermeester van heden en toekomst wil doen optreden, te veel gedrukt door propagandistisch motief, om aan de wetenschap bevoorliefd te zijn. Bij haar wordt alle geschiedenis de geschiedenis van klassenstrijd; van den strijd tusschen „bezitters“ en „proletariats“, en waar dit eenmaal vast staat, ziet men natuurlijk ook in alle geschiedenis den klassenstrijd. Met een „beroep op de historie“, met een: „de geschiedenis leert“, dat de maatschappij, met communaal bezit begonnen, thans op weg om al meer tot privaat-bezit van enkelen te komen, straks van „kapitalistische“ in „socialistische“ zal omslaan, eerst in een met nog slechts communaal-bezit aan productiemiddelen, eindelijk in een met volslagen communisme; met een „beroep op de historie“, met een: „de geschiedenis leert“, dat, met de verandering der oecoonomische toestanden, ook veranderen het recht en de zedelijkheid — met dit alles zegt men meer wat men *wenscht*, dan wat men *weet* en laat dit de geschiedenis zeggen.

Het is deze hare partijdigheid en deze hare eenzijdigheid, die de materialistische opvatting der geschiedenis hare juistheid, en daarmee het karakter van wijsgeerige geschiedenis ontnemen.

„De teekenen der tijden.“

Gij bevestigt, het aanschijn des hemels weet gij wel te onderscheiden, en kunt gij de teekenen der tijden niet onderscheiden? Matth. 16: 3.

De tijden zijn onderscheiden. Het is niet, een voor, een na, één eentonig eender. Veel meer is er gestadige afwisseling en rustelooze verandering. En zelfs op een eeuw, als die pas sloot, en die als „de negentiende eeuw“ zich schier beeldde de vindster van het blijvend licht geweest te zijn, blijkt nu reeds de psalmregel van toepassing: „Als een kleeft zal 't al verouderen, niets kan hier zijn stand behouden.“

Uit dat onderscheid komt het „onderscheid der teekenen“, niet ongelijk aan het onderscheid in 't weer. Zee- en landman, bel om strijd van 't weer voor vaart en bouw afhankelijk, leeren van jonges af op de teekenen merken. Niet als op *wonderbare* teekenen van iets onbegrijpelijk. Zoolks reeds de Prediker te Jerualem 't uitroep: „wat is, is geweest en wat zal weer zijn.“ Meest teekenen zich deze „teekenen der tijden“, evenals de teekenen in 't weer, uitsluitend af in een verschillende graad van sterkte waarmee de *gevoens* verschijnselen optreden, en aldus in hun onderlinge verhouding. Of de hemel 'savonds klaar rood of droevig rood zich afteekent, hangt af van de meerdere of mindere dichtheid, waarmee nevel of damp zich tusschen ons oog en den rooden gloed der ondergaande zon plaatst. En zoo nu ook teekent zich in de geesteswereld een gansch onderscheiden constellatie af, al naar gelang de wolk der religie met volle wucht in het leven indringt, dan wel licht en uiterst doorzichtig over de wateren des levens hangen blijft.

Het onderscheid in dat opzicht tusschen eeuw en eeuw springt in het oog.

In de eeuw der Reformatie vulde het ontzettend pleit der religie schier heel 't leven. In de raadszaal, in den raad der vorsten, in de publieke opinie, op den leerstoel, op de markt, en vooral in het gezin, gaf toen meer dan iets anders de religie den doorslag. Van allen kant stond 't aan den hemel klaar, vurig rood. En vergelijk daarmee nu de 18de eeuw! Hoe droevig rood stond 't toen niet. Alle gloed gedooft, alle warmte der religie in een enkele mystieke groep teruggetrokken, en voorts de religie op publiek terrein verlaagd tot beuzelend gerederen, domme eigenwijsheid, gelach en spot. Toen kwam de 19e eeuw, door revolutie en Napoleontischen oorlog tot hooger ernst gespannen, en ze bracht ons op religieus terrein drie teekenen: 1. op Christelijk terrein en in zeer beperkten kring de Réveil, 2. als nieuwe vondst de snel verbloeiende moderne theologie, en 3. daarnaast en daarom op het breedte erf der wetenschap eindelooze twijfelacht of trotsch materialisme, en onder de toongevende klassen kond ongelooft, een breken met alle religie.

Thans daarentegen, in onze 20e eeuw, keert 't blad weer. Er is nogmaals een réveil, maar niet op Christelijk erf. Een réveil veel meer van het mystieke religieuze gevoel. Geheel buiten het Christendom om. Meest den weg der waarheid verwerpend en eigen wegen zoekend. En zoo vanzelf terugvallend op de wegen die de mensch in vroeger tijden zelf vond. Spiritisme, Theosophie, Buddhismisme zijn thans de gevraagde artikelen. Een enkele, doch dit is uitzondering, valt zelfs op de Halvemaan terug. Wat men alleen niet bespeurt, is terugkeer op breedte schaal tot den Man van Smarte. Men wil religieus worden, maar men moet antichristelijk kunnen blijven.

In de 18e eeuw het insluimeren. In de 19e eeuw uitgegoten de geest des diepen slaaps. Thans in de 20e een langzaam wakker worden der religie, maar nog dommelend in valsche mystieke droomen.

Aan den Christus en zijn Kruis gaat men voorbij!

Op zulke „teekenen der tijden“ let nu de Pharizeer (zie Matth. 16: 1) niet. Hem dunkt en blijft dunkt, dat het in zijn engeren kring alles goed en gezond, en daarbuiten alles boos en onheilig is, en hij vermoedt zelfs van verre den invloed niet, dien de wisseling in den geest der tijden ook op hem en zijn kring oefent.

Maar zoo doen de ware discipelen van Jezus niet. Zij weten wel beter. Zij voelen en doorzien uitnemend, dat ook op geestelijk gebied de wateren des levens gedurig in elkaar vloeien. Zij merken het aan zich zelf, en ze zien 't in hun gezin en in hun kring, hoe de algemeene geesttoestanden alrijds inwerken. En bij elke nieuwe wisseling vragen ze zich af, tot wat critiek dit hen nopen, tot wat plichtvervulling dit hen dringen moet.

Zij houden stand. Natuurlijk. Dat maakt de genade die in hen is, de geestesdrang die in hen werkt. Al moesten ze voort Jezus sterven, ze kunnen zijn Kruis niet lofdaten. Met banden die niet zijn los te maken, ligt dat Kruis gebonden op hun hart.

Ze voelen zich als op een oase, en rondom die oase grijs, zoo ver het oog staart, de grauwe geestelijke dorheid der woestijn.

In die oase nu juichen ze. Ze drinken er uit de fontein, ze genieten het troost en de schaduw der palmboomen. Ze doen er hun kinderen in meegenieten. Ze danken, ze roemen, ze jubelen. Alleen maar, niets in hen verbergt zich daarop. God Almachtig heeft hen op die oase gebracht. En dat niet om iets dat in hen was. Ze weten zich in niets beter. Ze verbinden elken dag veeleer de bloedende wonden van hun eigen hart. Het is genade en niets dan genade. Een genade, die volkomen niets dan genade was en bleef.

Maar de woestijn, om die oase heen, deert hen daarom toch. De randgolf komt er uit opstuipt. De heete wind trekt door. En dan, die daar dolen in die woestijn, zijn 't niet veelzins hun landgenooten, niet zelden van hun eigen geslacht? Soms hun eigen vrienden. En ook afgestien daarvan, wat talent, wat burgerdeugd, wat nobele zin schittert niet telkens onder die dolenden uit. Veel laags, veel gemeens, veel ruws, het is zoo. Zoo is de menigte, maar zoo zijn ze allen niet.

En het gebed, ook voor die dolenden, klimt telkens ongedwongen uit hun verbijsterd hart op.

Zelfs in het diepst van hun zieleleven ondergaan ze van die wisseling in de teekenen der tijden den merkbaaren invloed.

Nabij God te zijn, en nabij uw God te blijven is zooveel lichter, als alles om u heen warm voor de eere Gods roept, dan wanneer de geest der tijden vloekt tegen het heilige in. Hierin school het vroom geheim van een lange periode in de middeleeuwen, het geheim ook van de 18de en een deel der 19de eeuw. Alles schier drong toen naar Gods nabijheid. De religie was de atmosfeer die vanzelf werd ingedemd. Vandaar nu beide perioden onze overvrome tradities.

Maar sinds daalde de thermometer. Het werd eerst koel, toen koud, toen kil. Alles brak nu af, alles stelde zich in uw weg als uw ziel uitging om Gods nabijheid te zoeken. o, Zooveel dat vroeger bloeide, bevroor.

Daardoor eische het zoeken van uw God en uw naderen in zijn nabijheid, nu een vroeger ongekende inspanning. Het werd een worsteling. Een klimmen met handen en voeten om den heiligen berg op te komen. En dan nog daarboven, wat nevelen die u het vergezicht afnamen, wat inspanning ook om u daarboven staande te houden. En bovenal, wat pijnlijke afstand tusschen dien hoogen bergtop, en die wereld daarbeneden aan den voet van den berg, die toch ook uw wereld bleef, en waarin uw dagelijksche taak u roept.

Zeker, er is een voordeel. Wat vrucht is van zoo gedurende, zoo ernstige, zoo heilige inspanning, gaat dieper, is rijker in zijn genieting, en schenkt u inniger zaligheid. Wie tegen stroom en storm in, toch zijn anker in de haven doet vallen, kent hooger blijdschap, dan wie er voor weer en wind en zij indreef.

Maar het maakt moede. Het mat den geest meer af. En juist de nadering der mathed brengt 't gevaar mede, dat de geest der wereld u verschaft, en tegen een nieuwe vaart, mischelen met doodsgevaar, nog bangter doet optzien. Zijt ge er, dan is het nabij uw God zijn, in zulke tijden zaliger, maar de genieting is minder bestendig.

En er komen meer tijden van afzwerving en van vervreemding tusschen in.

En óók, die ongunstige wisseling in de teekenen der tijden brengt nieuwe plichten.

De schipper, die zelf behouden door stroom en storm in de haven binnenglipte, mag, kan niet onverschillig zijn voor die andere schepeelingen, die, minder gelukkig, daarbuiten nog wor-

stelen met den dood. Of ook, wie zelf de oase bereikte, en zich laaft en voedt, kan, maar niet onverschillig zijn omtrent die lange karavaan, die nog steeds in doodsgevaar omdooft in de woestijn.

En zoo ook gij, die door genade, en door niets dan genade, u verkwikt in de nabijheid uws Gods, gij moogt, gij kunt, als het goed is, niet roekeloos onverschillig zijn omtrent die duizenden en duizenden, die op dwaalwegen verloren, Christus niet kennen, het Kruis niet verstaan, en daarom zonder God in de wereld voortleven.

Voor hen daarom geen hardheid, maar uit God in uw ziel gezonken mededoogen. Geen mededoogen dat spijtig hoort en afstoort, maar een mededoogen dat door kloekheid noodt, en als een heilige magneet aantrekt.

Dus nooit, uw eigen religie verbergen of bemantelen. Nooit een schuldig zwijgen of een u aanstellen alsof ge één hunner waart. Nooit de lafheid, die zich lieft waant.

Maar wel, hen begrijpen, in hun toestand ingaan, hun niet uw eigen wijsheid, maar uw hart toonen. Steeds toonen, dat ge zorge hebt over hun eeuwig behoud.

En om dat te kunnen doen, niet u opsplitsen, maar meeleven. Thuis zijn in wat de dingen der wereld, onder Gods bestel, belangrijks en schoons uitleveren. Steeds een terrein openhouden, waarop ge hen ontmoeten, hun u zelf ontdekken, en met hen spreken kunt.

Zeker, hun vervreemding kan onwil, kan verzet worden. Er kan een ogenblik komen, dat ge, door u zelven te vergeten, het heilige tot een belaching zoudt maken. En dan kan breken plicht worden.

Maar zoolks uw Heiland, op weg naar zijn Kruis, steeds het oog op de wereld had, en nog aan zijn Kruis bad om vergiffenis voor wie niet wisten wat ze deden, zoo zal ook het oog uwer zoekende liefde, en uw gebed, voor die verdoolen blijven aanhouden.

Meer nog, juist in die zoekende liefde en in dat gebed, zult ge het zekerst merkteken hebben, dat ge u niet vergist, maar dat ge zelf wel werkelijk nabij uw God zijt.

Amsterdam, 22 Juni 1906.

Geen stap verder.

Onze stille hoop, dat *Dr. Heida* riddelijk erkennen zou, aan de Vrije Universiteit ongelijk aangedaan te hebben, toen hij publiek schreef, dat elke poging van de zijde der Kerken om met de Vrije Universiteit in nader verband te komen, op onwil van de Universiteit was afgestuit, is helaas niet verwezenlijkt.

Integendeel, het breede artikel, dat hij als antwoord schreef, vloet over van personaliteiten, verdachtmakingen, advocatenhandigheden, maar gaat op de zaak zelf geen oogmerk in. Wil men een staaltje van deze soort polemiek? De besprekingen op de jaarvergadering te Arnhem leidden tot geen vast resultaat en tellen dus niet mee. De belangrijke concessies, die de Vrije Universiteit voor en op de Arnhemse Synode brengen wilde, dienden alleen om den Kerken zand in de oogen te strooien en aan de Theol. School een paar knappe professoren te ontfutselen. De belangrijke wijzigingen in de Statuten later aangebracht betroffen een inwendige reorganisatie der vereniging en hebben met de Geref. Kerken niets uitstaande gehad, niet tegenstaande toen besloten werd, dat alle Directeuren, Curatoren en Prof. in de Theologie lid der Geref. Kerken moesten zijn. En de bescheidenheid van den Senaat om in zake de wijziging van het contract aan de Kerken het eerste woord te laten, wordt voor onwil uitgekreten om het contract te herzien.

Verder op deze polemiek ingaan doen we niet.

Hier is geen redelijk oordeel maar blinde partij-hartstocht aan het woord. En iemand, die niet zien wil, kunt ge niet overtuigen. De Vrije Universiteit moet bij deze heeren nu eenmaal hangen. En al is ze aan de ten laste gelegde feiten even onschuldig als het lam uit La Fontaine's fabel, de wolf eet haar toch op.

We betreuren het, dat *Dr. Littooy*, die op zoo waarlijk gematigde wijze de redactie voert, aan een dergelijke tendenz-polemiek plaats gunde in zijn blad. Het *Zeeuwsche Kerkblad* staat voor zulk een polemiek te hoog.

Overigens zullen we rustig afwachten wat de Generale Synode in 1909 besluiten zal. De ervaring heeft geleerd, dat degenen die het meest uit den naam der kerken wanen te spreken, op onze Synodes het minst vertegenwoordigd zijn.

Waan en werkelijkheid zijn ook hier twee.

Infra en supralapsarisme.

Onze kanteekening op hetgeen *Dr. Littooy* in het *Zeeuwsche Kerkblad* over het infra en supralapsarisme schreef, heeft metterdaad tot meerdere helderheid geleid.

Voor eerst heeft *Dr. Littooy* verklaard, dat hij met „onze belijdenisschriften“ niet bedoelt de Gereformeerde belijdenisschriften in het algemeen, maar bepaaldelijk die onzer Nederlandsche Kerken. Dat sommige Gereformeerde Kerken, zoolks de Hongaarsche en de Engelsche Kerk op de Westminster Synode, de supralapsarische voorstelling meer in 't gewijf kwamen, stemt hij toe. Over dit punt is dus geen geschil.

In de tweede plaats merkt hij op, dat hij reeds voor de Utrechtsche Synode er op gewezen had, „dat *Dr. A. Kuiper* Sr. de belijdenis, dus ook de infalapsarische voorstelling ondertekend heeft en daarmee toonde, dat *Z. H. G.*, al verdedigde hij óók de supralapsarische voorstelling, de infalapsarische niet buitensloot, d. w. z. daarmee niet in strijd achtte.“

Metterdaad was dit vroegere persartikel ons ontgaan. Na deze rectificatie is ons bezwaar ook op dit punt geheel opgeheven.

En wat eindelijk ons laatste bezwaar betreft tegen de uitdrukking van *Dr. Littooy*, dat het infalapsarisme door onze kerken

gehuldigd en beleden is, verklaart *Dr. Littooy*, dat hij daarmee niet anders bedoelde dan wat óók de Utrechtsche Synode uitsprak nl. dat de Synode van Dordt bij het belijden der uitverkiezing Gods de infalapsarische voorstelling koos. In geen geval wilde hij daarmee zeggen, dat de supralapsarische voorstelling door onze Kerken verboden of uitgesloten is. Al zouden wij voor ons de voorkeur geven aan de uitdrukking der Utrechtsche Synode, we willen niet over woorden strijden en wanneer de zaak zelf over en weer maar vaststaat, is er geen reden voor polemiek.

Met belangstelling zien we voorts tegemoet wat *Dr. Littooy* uit den schat der historie verder mededeelen zal. Wat op de Synode te Dordt over het infra- en supralapsarisme achter de schermen gehandeld is, is nog altoos een vrij duister punt en het eischt een zeer geoefend blik om hier de waarheid te zien. Met name de gansch eenzijdige en sceeve voorstellingen, die *Maresius* van dit punt gaf en die *Dr. Westerman* van Groningen onlangs weer opwarde, raken kant noch wal. Wat *Maresius*, die niet eens de Dordsche Synode bijwoonde, hierover hanteerde, is door de meest gezaghebbende leden der Synode pertinent en beslist weersproken. *Dr. Littooy* zal daarom wel doen met deze voorstelling van *Dr. Westerman* aan een bedachtzame critiek te onderwerpen.

Het zou zeker de moeite loonen, wanneer een ernstig historicus eens onpartijdig en onbevooroordeeld deze quaestie wilde onderzoeken. Maar natuurlijk dient men dan niet af te gaan op getuigenissen van mannen, die niet eens op de Synode te Dordrecht geweest zijn, maar hen te hooren, die daar den toon hebben aangegeven.

De Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending in Oost-Indië.

De Utrechtsche Universiteit leverde onlangs een uitnemende dissertatie, waarop wij gaarne de aandacht vestigen van de Zendingvrienden in onze Kerken.

Dr. C. W. Th. Baron van Boetzelaer van Dubbeldam promoveerde aan deze Hoogeschool tot Doctor in de Theologie op een proefschrift over: *de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Zending in Oost-Indië in de dagen der Oost-Indische Compagnie.*

Wie dit proefschrift doorleest zal metterdaad bewondering hebben voor de noeste vlijt, waarmee deze jonge doctor uit tal van archieven de bouwstoffen verzamelde. Hier was metterdaad een grootendeels nog onontgonnen arbeidsveld, en welk langdurig en nauwkeurig onderzoek het gekost heeft om uit de verschillende archieven de bronnen bijeen te zoeken, kan alleen de historicus waardeeren.

Dr. van Boetzelaer van Dubbeldam heeft door dezen arbeid een grooten dienst bewezen aan de historie en niet minder aan onze Gereformeerde Kerken. Want heel de Zendingarbeid der Gereformeerde Kerken wordt hier zoo getrouw in beeld gebracht, dat dit werk ook voor de toekomst een standaardwerk blijven zal.

In hoofdstuk I behandelt de schrijver eerst de Wordingsgeschiedenis der Zending, waarbij de meeste aandacht aan Amsterdam geschonken wordt, maar voorts ook Middelburg, Hoorn en Enkhuizen, Delft en Rotterdam besproken worden.

Hoofdstuk II handelt over de pogingen om den Zendingarbeid te centraliseren; hoofdstuk III over de Deputati ad res Indicas, hun werkzaamheid, hun verhouding tot de Zending en de Zendingskwesties, door hen behandeld zoolks de Kerkenorde voor Indië, bijbelvertalingen, seminaria etc.; terwijl het laatste hoofdstuk den strijd bespreekt, die in onze Kerken gestreden is over de scheiding der Sacramenten.

Tal van gewichtige documenten werden als Bijlage bij dit werk afgedrukt, waardoor de waarde van deze dissertatie niet weinig verhoogd is geworden.

Toch is het niet alleen uit historisch oogpunt, dat wij deze studie hoog waardeeren. Niet minder geschiedt dit, omdat *Dr. van Boetzelaer* van Dubbeldam in menig opzicht principieel zeer dicht bij ons staat. Dit blijkt niet alleen uit menige bladzijde van zijn proefschrift, maar ook uit de daarbij gevoegde stellingen.

Stelling I—III luidt:

Scheiding van Kerk en Zending is nadeelig voor beide.

Het vraagstuk van de verhouding der Ned. Herv. Kerk tot de Zending hangt ten nauwste samen met dat van de verhouding, zool van deze Kerk tot de Indische, als van deze laatste tot de Zending.

In de Zending moet de scheiding der Sacramenten zooveel mogelijk vermeden worden.

En de slotstellingen zijn van niet minder belang:

In de godsdiensten der zoogenaamde natuervolken valt geen vooruitgang maar achteruitgang waar te nemen.

De waarneming, dat in bijna alle godsdiensten sporen van eenen monotheïstischen grondslag zijn te vinden, pleit sterk voor de meening, dat de oorspronkelijke vorm van den godsdienst monotheïstisch was.

Daar de Christianisatie van een volk zeer nauw met zijne civilisatie samenhangt, zal de Zending goed doen haren vollen aandacht te schenken aan alles wat een volk, zedelijk of maatschappelijk, verheffen kan.

Het is wenschelijk, dat bij eene reorganisatie van het Theologisch Hooger Onderwijs, aan een onzer Universiteiten eene gelegenheid tot speciale Theologische opleiding voor de Indische Kerk en voor de Zending gegeven worde.

Voor al het laatste punt schijnt ons voor de ontwikkeling der Zending van hoog belang. Volkomen terecht wijst de schrijver er op, dat de opleiding der Zendingsvrienden

dienaren geheel eigenaardige eischen stelt, die thans niet tot hun recht komen:

Er zijn zeker in het verhandelde verschiedene punten die, naar het ons voorkomt, ook nog in onze dagen van belang zijn. Wij noemen hiervan slechts even: de van den aanvang telkens terugkerende bewijzen voor de behoefte om in Indië andere eischen voor de toelating tot den dienst des Woords en der Sacramenten te stellen dan in Nederland; de ervaring dat de studie der Theologie voor hen, die in de Zending willen uitgaan, zooveel aanvulling behoeft, dat eene gelegenheid tot speciale voorbereiding daartoe, in verband met de Theologische Faculteit 1) aan een onzer Universiteiten, op de wijze van het Seminarie van Walaesus, nog altijd zeer gewenscht zou zijn.

Moge deze rijke historische studie ook onze Zending ten goede komen. De historie is de beste leerschool voor het leven. Ze toont en het goede in den arbeid onzer vaderen en de schaduwzijde, die hun werk aankleeft.

Ten slotte spreken we er onze blijdschap over uit, dat een jonge man van zoo hooge positie als *Baron van Boetzelaer* van Dubbeldam, zich-zelf aan den dienst der Zending wijden wil en in Indië hoopt op te treden om de belangen der Zending bij de Overheid te bepleiten.

Zeker zal de regeling van deze positie niet gemakkelijk zijn en kan een dergelijk representatief optreden licht leiden tot een suprematie over den Zendingarbeid, die niet gewenscht is. Maar ook al zouden we voor onze Kerken het meegaan met zulk een in te stellen consulaat niet zonder bedenking achten, toch waardeeren we de bereidwilligheid van *Baron van Boetzelaer*, om zijn positie en invloed ten gunste der Zending te gebruiken.

De leer van den persoon en het werk van Christus bij Tertullianus.

De breede studie's van *Harnack* en andere geleerden in het buitenland hebben in den laatsten tijd weer sterk de aandacht gevestigd op de eerste ontwikkeling der theologie in de Christelijke Kerk.

Ook in het tijdvak der Reformatie vond hetzelfde plaats. Maar toen was 't hoofddoel om tegenover de verworping der Christelijke theologie in de Roomsche Kerk een beroep te kunnen doen op die leeraren, die nog 't dichtste bij de Apostolische Kerk stonden en daarom als de zuiverste vertolkers der Apostolische gedachte werden beschouwd.

Thans heeft deze historische studie een geheel ander doel. Voorzover de school van *Harnack* nog erkent, dat de oorspronkelijke godsdienst van Jezus een hooge en heerlijke openbaring was van het religieuze leven, ziet ze in de daarop volgende periode der Kerkvaders niet anders dan een vermenging van heidensche-philosophische denkbeelden met het reine oerchristendom en verklaart ze uit dat onheilig huwelijk de geheele ontwikkeling der christelijke theologie. Het is de Hellenische geest, die in de Christelijke Kerk binnendrong, en den geest van Christus verdreef. En nog altoos gaat de Christelijke Kerk gebogen onder den last van deze onzalige erfenis. Bevrijding van de Grieksche filosofie om terug te keeren tot het oorspronkelijke Christendom is daarom het wachtwoord van deze school.

Het is daarom een verblijvend verschrift, dat de jonge doctoren der Vrije Universiteit bij het schrijven van hun proefschriften ook aan deze vraagstukken hun aandacht wijden. *Dr. Greydanus* ging voor met de Leer der menschwording en vermedering bij de Grieksche Kerkvaders te onderzoeken. En thans leverde *Dr. J. J. Jansen* een proefschrift over: *De Leer van den Persoon en het Werk van Christus bij Tertullianus.*

In dit proefschrift, dat vlot geschreven is en zich aangenam lezen laat, toont *Dr. Jansen* eerst aan, hoe *Tertullianus* gestreden heeft tegen al die richtingen in zijn dagen, die onder den invloed der heidensche filosofie allerlei afwijkende voorstellingen van Christus' persoon en werk in de Kerk wilden invoeren, zoolks met name de Gnostici. Bij *Tertullianus*, die van alle Gnostiek afkeerig was en in dezen afkeer eer te ver ging dan niet ver genoeg, kan van invloed der heidensche filosofie wel geen sprake zijn. Juist daarom is het van zoo hooge betekenis, dat *Tertullianus* de man is geweest, die voor een niet gering deel als de grondlegger der Christologie kan beschouwd worden en aan wien de Christelijke Kerk de terminologie en de formulering van zoo menig Christologisch dogma dankt.

Moge *Dr. Jansen*, die bedienaar des Woords is bij de Christelijke Gereformeerde Kerk in Amerika, daar medearbeiden om de Gereformeerde theologie in ere te houden. Zijn niet onverdienstelijk proefschrift biedt daarvoor goede hope.

Caricatuur of werkelijkheid?

Op de jongste vergadering van predikanten en gemeentelieden der Evangelische richting was plece de resistance een referaat van *Dr. Beversluis* over de leer der vergelding en der genade.

Volgens het verslag dat de *Nieuwe Rotterdammer* van dit referaat gaf was het hoofddoel de bestrijding van de Calvinistische leer der verlossing.

Eerst werd deze voorstelling van het Calvinistische dogma gegeven:

Hoe machtig is nog steeds het Calvinisme! Ook in de denkbeelden der ethisch orthodoxen

1) Ook de Medische en de Literarische Faculteit zouden daarbij hare hulp moeten verlenen.

is het calvinisme worden worden orthodxie, maar van het Calvinisme is er 't Calvinisme a Want er is Calvin en Ch het Evangelie. de leer van v en 't Calvinis de genade; is rechtvaardig. het andere; d rechtvaardigheid liefde. De leer vinnisme impone de mensch he in al zijn den heilige. Zoolks ahang, zoo wereld verdelge bestemming ten Daartegenover het Calvinisme verkiezing. Een dier genade e gered en ten nauwste verbor De zonden der grond van de gedragen heeft.

Terwijl da tegen het Cal

Volgens den weerdheid in d Vader een wr leer een demor gevoegd bij d leer der volder spanning en m schen, die ond van lage zonde satisfactie de l werk, waar hij de onzedelijke overdragen kur dat God een bl vergeven, Hem

De Evange toont ook hie schap met h bezwaren teg en dan nog h uitgewerkt, in de *Christo Serv* dat *Dr. Beve* later niet één bedenken, ma nen van het vesting van h Hoe Prof. ook echt „we is ons een raa

Voor eerst i dit referaat, d factie-leer op schuift. Reed sluis, dat hij weinig studie nog in 't mid in de brieven zeer bealigt ge vooroordeelde stemd heeft, d vast, dat heel Roomsche als vating van Cl Het zijn alleen als de Socinia niet en Ren kend gevoelen

En in de onwetenschap een voorstellr dogma, die ni tuurbeeld. W die steeds af miek om ee gevoelen toe l het zijne is, e „God tot een zondebok te n te trekken.

Neem alleen leer van het C den invloed he spanning vier menschen maar vroomheid tal er bespottelijk vinnisme denkt een beschuldig ridicul en al lach op de li schrijver — heeft aan het, dat het overal ren beheerscht Men moge het wellicht te str vijn's rigorist in Engeland, d ten onzent, zij Calvinisme ver en historisch het Calvinis menschen ma vroomheid tal wie ook in d deel van onz aan de zedel moeten erkenn een niet gering toekomst.

Dat toch schuldigen theologen kon dat een woer ware en kren pleit niet vo den mond ste en de „liefde“ geldt blijkt va en een hooger

Voor de res Elk ontwikke zou *Dr. Beve* voorstelling v a tot z onjuis Zou het nie